

Εργασιακή πορεία πτυχιούχων στην Ελλάδα κατά την οικονομική κρίση: η περίπτωση των αποφοίτων Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών

Νεκταρία Λιοδάκη

1. Εισαγωγή

Τα ευρήματα παλαιότερων ερευνών για τους πτυχιούχους Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών (ΦΚΣ) και Φιλοσοφικών Σχολών (ΦΣ) κίνησαν το ενδιαφέρον μας και υπέδειξαν ως χρήσιμη και διαφωτιστική τη διερεύνηση των πτυχιούχων ΦΚΣ, ιδιαίτερα στις συνθήκες της οικονομικής κρίσης στη χώρα μας. Επιπλέον, τα γλαφυρά στατιστικά στοιχεία για την ανεργία εν γένει και την ανεργία πτυχιούχων ειδικότερα, ενίσχυσαν την ανάγκη να απευθυνθούμε στους ίδιους τους πτυχιούχους και να λάβουμε ως ανατροφοδότηση τις εμπειρίες και το βίωμά τους από την ατομική πορεία τους στην αγορά εργασίας. Μας ενδιέφερε η αποτίμηση των ίδιων για την πορεία τους, εντός των ετών της έντονης κρίσης, όπου οι συνθήκες ενδεχομένως να ήταν ακόμα δυσμενέστερες για εκείνους.

2. Η εργασιακή πορεία των πτυχιούχων ΦΚΣ και ΦΣ

Στις αρχές της δεκαετίας του 2000 οι προοπτικές εργασίας διαγράφονταν αρνητικές για τα εκπαιδευτικά επαγγέλματα Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένων των πτυχιούχων ΦΚΣ (Λιοδάκη 2008, 43). Σε έρευνά μας σε εννέα Τμήματα Επιστημών του Ανθρώπου, το 74,2% των τελειοφοίτων ΦΚΣ απάντησαν ότι ανυπομονούσαν να λάβουν το πτυχίο τους γρήγορα για να μην επιβαρύνουν οικονομικά την οικογένειά τους. Μόνο για το 8,1% ο λόγος της ανυπομονησίας ήταν επειδή πίστευαν ότι θα βρουν εργασία αμέσως μετά την αποφοίτηση. Τα 2/3 (66,7%) των τελειοφοίτων ΦΚΣ ήταν διατεθειμένοι να υποαπασχοληθούν (Λιοδάκη 2008, 389–94).

Το 76,2% ήταν διατεθειμένοι να ετεροαπασχοληθούν. Το 28,2% δεν γνώριζαν ή δεν είχαν αποφασίσει τι θα έκαναν όταν αποφοιτούσαν. Όσον αφορά συνολικά τους τελειοφοίτους των Επιστημών του Ανθρώπου που ερευνήσαμε, είχαν επίγνωση των δυσμενών γι' αυτούς συνθηκών της αγοράς εργασίας, εντούτοις εξέφρασαν εμπιστοσύνη στο κοινωνικό κεφάλαιό τους και αισιοδοξία ότι θα καταφέρουν να βρουν εργασία ως πτυχιούχοι, και μάλιστα στο αντικείμενό τους (Λιοδάκη 2008, 298–334).

Σε πανελλαδική έρευνα ερευνήθηκαν οι απόφοιτοι των ελληνικών ΑΕΙ των ετών 1998–2000, 5–7 έτη μετά την αποφοίτηση (Καραμεσίνη 2008). Για τους αποφοίτους Φιλολογίας-Φιλοσοφίας το ποσοστό απασχόλησης κρινόταν σχετι-

κά ικανοποιητικό, αλλά το ποσοστό ανεργίας τους ήταν πάνω από τον γενικό μέσο όρο. Βρέθηκε ότι εργάζονταν σε ποσοστό 81,9% και σε ποσοστό 9,2% ήταν άνεργοι. Όμως, πολύ μεγάλο ποσοστό αποφοίτων δεν είχε σταθερή απασχόληση (44% σταθερή απασχόληση και 56% προσωρινή απασχόληση) (Καραμεσίνη 2008, 226–28, 332). Το 60,9% εργάζονταν ως μισθωτοί ή συμβασιούχοι έργου στον ιδιωτικό τομέα. Οι αποδοχές τους ήταν πολύ χαμηλές και τα ποσοστά μερικής απασχόλησής τους κρίθηκαν πολύ υψηλά (38,2%). Πολύ χαμηλό ήταν το ποσοστό αυτοαπασχόλησής τους (2,6%) και χαμηλό κρίθηκε το ποσοστό ικανοποίησής τους από την εργασία (52% ήταν ικανοποιημένοι ενώ 27% ήταν δυσαρεστημένοι). Η ετεροαπασχόλησή τους ήταν μέτρια προς υψηλή. Απασχολούνταν στον ιδιωτικό τομέα κατά 63,5% και στον κλάδο της εκπαίδευσης εν γένει κατά 74% (Καραμεσίνη 2008, 226–28, 320, 332).

Σε άλλη έρευνα, του 2009, οι πτυχιούχοι ΦΚΣ απάντησαν σε ποσοστό 25% ότι εργάζονταν ως εκπαιδευτικοί στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και άλλο ένα 25% εργάζονταν ως καθηγητές σε φροντιστήρια. Το 12,5% εργάζονταν παραδίδοντας ιδιαίτερα μαθήματα, άλλο ένα 12,5% εργάζονταν ως συγγραφείς, άλλο ένα 12,5% ως γραμματείς και υπάλληλοι γραφείου και το λοιπό 12,5% απασχολούνταν σε διάφορες άλλες εργασίες (Αθανασούλη 2009, 67, 141). Οι εργαζόμενοι πτυχιούχοι ΦΚΣ απάντησαν ότι δεν ήταν καθόλου ικανοποιημένοι από την εργασία τους σε ποσοστό 62,5%, ιδιαίτερα υψηλό. Το 25% των πτυχιούχων ΦΚΣ ήταν λίγο ικανοποιημένο από την εργασία του και μόνο το 12,5% δήλωσε ικανοποιημένο. Μάλιστα, οι πτυχιούχοι ΦΚΣ εμφανίστηκαν λιγότερο ικανοποιημένοι από την εργασία τους σε σχέση με το σύνολο του δείγματος, το οποίο προερχόταν από Τμήματα ΦΣ ανά τη χώρα (Αθανασούλη 2009, 157, 167).

Ως προς την ανεργία πτυχιούχων ΦΣ το 1993–2008, αυτή ήταν υψηλότερη στις μικρότερες ηλικίες, δείχνοντας τη μεγαλύτερη δυσχέρεια για τους νέους να ενταχθούν στην αγορά εργασίας. Συγκριτικά, αναδείχτηκε δυσμενέστερη η θέση των αποφοίτων «καθηγητικών» σχολών και πολύ χαμηλές οι εισροές των αποφοίτων ΦΣ στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Κακλαμάνη 2013, 85–86, 88).

Σε έρευνά μας (Liodaki και Liodakis 2016) παρουσιάσαμε τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης σε καθηγητές που εργάζονταν στη σκιώδη εκπαίδευση (σε φροντιστήρια και στην παράδοση ιδιαίτερων μαθημάτων) και, ειδικότερα, καταδείξαμε τη χειροτέρευση των συνθηκών εργασίας και αμοιβής τους. Αυτός ο εργασιακός χώρος είναι κυρίαρχος για την απασχόληση των πτυχιούχων ΦΚΣ και συνεκδοχικά μας ενδιαφέρουν τα χαρακτηριστικά του (Liodaki και Liodakis 2016, 11, 15). Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 2010 λοιπόν, πολλοί νέοι καθηγητές, χωρίς διδακτική εμπειρία και άνεργοι, αναγκάστηκαν να μειώσουν πολύ τις χρεώσεις τους στα ιδιαίτερα μαθήματα που παρέδιδαν, με αποτέλεσμα να αμειβονται με πολύ χαμηλά ποσά. Επίσης, ιδιοκτήτες φροντιστηρίων προσέλαβαν καθηγητές χωρίς διδακτική εμπειρία με ιδιαίτερα χαμηλές αμοιβές (μη βιώσιμες). Γενικότερα, αναδεικνύοντας τις νέες συνθήκες εργασίας και αμοιβής των καθηγητών σε φροντιστήρια και ιδιαίτερα μαθήματα, δείξαμε ότι κυρίως οι νεαρότεροι, νεο-εισερχόμενοι στην αγορά

εργασίας και χωρίς διδακτική εμπειρία, βίωσαν περαιτέρω χειροτέρευση των συνθηκών αυτών εντός της κρίσης (Liodaki και Liodakis 2016, 18, 21, 27).

3. Η ανεργία εντός της οικονομικής κρίσης

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ), όπως τα επεξεργαστήκαμε (statistics.gr), η ανεργία στην Ελλάδα κατά τα έτη της κρίσης (βλ. Πίνακα 1 παρακάτω) κορυφώθηκε το 2013, οπότε ανήλθε στο 27,5%.

ΕΤΗ	ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΕΡΓΙΑΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΑΝΕΡΓΙΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	ΑΝΕΡΓΙΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ 20–24 ΕΤΩΝ	ΑΝΕΡΓΙΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ 25–29 ΕΤΩΝ	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΑΝΕΡΓΙΑ ΑΝΔΡΩΝ	ΑΝΕΡΓΙΑ ΑΝΔΡΩΝ 20–24 ΕΤΩΝ	ΑΝΕΡΓΙΑ ΑΝΔΡΩΝ 25–29 ΕΤΩΝ
2018	19,3%	24,2%	42,2%	34%	15,4%	35,4%	23,7%
2017	21,5%	26,1%	45,8%	37,8%	17,8%	38,4%	25,6%
2016	23,5%	28,1%	49,8%	40,2%	19,9%	43%	28,7%
2015	24,9%	28,9%	53,4%	40,7%	21,7%	44,7%	33,3%
2014	26,5%	30,2%	56,7%	43,1%	23,6%	46,2%	38,7%
2013	27,5%	31,3%	61,2%	46,3%	24,5%	51,8%	40,8%
2012	24,4%	28,2%	60,7%	39,5%	21,5%	47,1%	35,5%

Πίνακας 1 : Η ανεργία στην Ελλάδα στα έτη αναφοράς του δείγματός μας (2012–2018)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού (η επεξεργασία δική μας)

Οι πτυχιούχοι ΦΚΣ που ερευνούμε εδώ, λοιπόν, εισήλθαν στην αγορά εργασίας την περίοδο της κορύφωσης της οικονομικής κρίσης και αντιμετώπισαν την υψηλότερη ανεργία των τελευταίων ετών. Στα έτη αναφοράς, τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας πτυχιούχων καταγράφηκαν στην ηλικιακή ομάδα 30–44 ετών. Έπονται οι πτυχιούχοι ηλικίας 25–29 ετών και σημαντικά μικρότερη είναι η ανεργία της ομάδας 20–24 ετών (ΕΛΣΤΑΤ 2020). Ως προς την ανεργία των γυναικών (εν γένει, όχι μόνο πτυχιούχων), σε όλους τους δείκτες του Πίνακα 1 παραπάνω, η

ανεργία γυναικών εμφανίζεται υψηλότερη. Τουτέστιν, οι γυναίκες εξακολουθούν να πλήττονται περισσότερο από τους άνδρες, όπως και παλιότερα.

4. Μεθοδολογία της έρευνας

Η συλλογή των δεδομένων της παρούσας έρευνας έγινε το 2018, 2–6 χρόνια κατόπιν της αποφοίτησης. Πραγματοποιήθηκαν 37 ημι-δομημένες συνεντεύξεις (το δείγμα, $N=37$), διά ζώσης ή τηλεφωνικά, με ισάριθμους πτυχιούχους ΦΚΣ των ετών 2012–2016 (ο πληθυσμός), ώστε να τους έχει δοθεί η ευκαιρία να διαγράψουν κάποια πορεία στην αγορά εργασίας. Επιλέγη η τεχνική της ημι-δομημένης συνέντευξης, ώστε να δοθεί η δυνατότητα στους πτυχιούχους να εκφράσουν ελεύθερα το προσωπικό τους βίωμα από την αναζήτηση εργασίας και τις εργασιακές εμπειρίες τους.

Ιδιαίτερο βάρος δόθηκε στις ανοικτές ερωτήσεις για το βίωμα των πτυχιούχων ως προς την εργασιακή πορεία τους και τη συνολική αποτίμηση της εμπειρίας τους από την αγορά εργασίας. Το δείγμα εντοπίστηκε με τη βοήθεια φοιτητών, γνωριμιών και με την τεχνική της χιονοστοιβάδας (Liodaki και Liodakis 2016). Τηρήθηκαν απολύτως οι αρχές της ανωνυμίας, της εμπιστευτικότητας και του σεβασμού των προσωπικών δεδομένων. Τα δεδομένα των κλειστών ερωτήσεων τα επεξεργαστήκαμε ποσοτικά και των ανοικτών ερωτήσεων τα επεξεργαστήκαμε ποιοτικά (Bryman 1988· Dey 1993· Gilbert 1993· Robson 1993· Λιοδάκη 2008).

5. Αποτελέσματα της έρευνας

5.1 Στοιχεία για την εργασία των πτυχιούχων

Το δείγμα, αναλόγως και με τον πληθυσμό του Τμήματος ΦΚΣ, ήταν κατά 81,1% γυναίκες. Οι μητέρες των πτυχιούχων είχαν υψηλότερου επιπέδου εκπαίδευση από ό,τι οι πατέρες. Οι πτυχιούχοι φάνηκε να προέρχονται κυρίως από μεσαία προς χαμηλά κοινωνικο-οικονομικά στρώματα και να καταφέρνουν με δυσκολία να αυτοσυντηρούνται βασιζόμενοι στα ατομικά τους έσοδα. Το 28,6% των πτυχιούχων του δείγματος βρήκε την πρώτη του σταθερή εργασία ένα έτος κατόπιν της αποφοίτησης. Από την άλλη πλευρά, το 17,9% βρήκε εργασία αμέσως μετά την αποφοίτηση (πριν παρέλθει ένας μήνας) και το 10,7% έναν μήνα μετά την αποφοίτηση. Το 7,1% βρήκε την πρώτη του σταθερή εργασία έπειτα από τρία χρόνια, άλλο ένα 7,1% κατόπιν δύο ετών και άλλο ένα 7,1% μετά από 1,5 έτος. Άρα, το 1/4 του δείγματος ταλαιπωρήθηκε αρκετά για να βρει την πρώτη σταθερή του εργασία. Επιπλέον, η πρώτη αυτή σταθερή εργασία σχετιζόταν με τις σπουδές τους στο Τμήμα ΦΚΣ μόνο για το 28,1%. Το πολύ μεγάλο ποσοστό του 71,9%, ετεροαπασχολήθηκε στην πρώτη σταθερή του εργασία. Όταν ερωτήθηκαν οι πτυχιούχοι, το 86,5% αυτών εργάζονταν και μόνο το 13,5% ήταν άνεργοι ή μη ενεργοί.

Από τους πτυχιούχους που εργάζονταν όταν μας απάντησαν, το 56,3% εργάζονταν με πλήρη απασχόληση και το 43,8% με μερική απασχόληση, ποσοστό ιδιαίτερα υψηλό. Το μεγάλο αυτό ποσοστό υποαπασχόλησης συνάδει με τα μεγάλα ποσοστά υποκειμένων που απάντησαν ότι είτε δυσκολεύονται είτε αδυνατούν να αυτοσυντηρηθούν από τα ατομικά τους έσοδα, άρα και να ανεξαρτητοποιηθούν

οικονομικά. Μάλιστα, σε σχέση με την εργασιακή επισφάλεια, το 56,3% των πτυχιούχων που εργάζονταν απάντησαν ότι η εργασία τους είναι επισφαλής. Όπως είδαμε παραπάνω, η μεγάλη πλειονότητα του δείγματος (71,9%), στην πρώτη τους σταθερή εργασία ετεροαπασχολήθηκαν. Αλλά, και στη συνέχεια, στην εργασία που έκαναν όταν μας απάντησαν, το 60% όσων εργάζονταν ετεροαπασχολούνταν, κάτι που φαίνεται να είναι ένα σταθερό πρόβλημα που ταλαιπωρεί τους πτυχιούχους ΦΚΣ και παραμένει. Το υπόλοιπο 40% όσων εργάζονταν όταν ερωτήθηκαν από εμάς, απασχολούνταν σε εργασία σχετική με το αντικείμενο των σπουδών τους (ΦΚΣ).

Αναφορικά με τη φύση της εργασίας όσων πτυχιούχων εργάζονταν, το 72,4% εργαζόταν σε εξαρτημένη εργασία και το 24,1% αυτοαπασχολούνταν (αναλογία εξαρτημένης εργασίας και αυτοαπασχόλησης: 3/4 και 1/4). Η αυτοαπασχόληση αφορά σχεδόν στο σύνολό της την παράδοση ιδιαίτερων μαθημάτων. Το 18,8% των υποκειμένων που εργάζονταν απασχολούνταν σε δύο εργασίες συγχρόνως, αποζητώντας ένα βιώσιμο εισόδημα, ενώ ένα πολύ μικρό ποσοστό (3,1%) ανέφερε ότι έκανε τέσσερις εργασίες παράλληλα. Άνω των 3/4 (78,1%) εργάζονταν σε μία θέση εργασίας.

Ως προς τη θέση εργασίας που κατείχαν οι πτυχιούχοι όταν μας απάντησαν, το 31% όσων εργάζονταν έκαναν κάποια χειρωνακτική ή ανειδίκευτη εργασία, για την οποία ήταν υπερ-εκπαιδευμένοι και ετεροαπασχολούμενοι, εφόσον δεν αξιοποιούσαν το πτυχίο και τις γνώσεις τους από το Τμήμα ΦΚΣ. Το 27,6% (λίγο άνω του 1/4) βρισκόνταν στον αντίποδα, καθώς εργάζονταν ως καθηγητές στον ιδιωτικό τομέα. Ένα 13,8% επίσης ετεροαπασχολούνταν εφόσον ασκούσε εργασία διοικητικής φύσης, όπως γραμματειακή ή λογιστική υποστήριξη. Άλλο ένα 13,8% ετεροαπασχολούνταν και ήταν υπερ-εκπαιδευμένοι για τη θέση εργασίας τους, εργαζόμενοι στον τουριστικό τομέα.

Προβάλλει, λοιπόν, έντονο το πρόβλημα της ετεροαπασχόλησης και της υπερ-εκπαίδευσης των πτυχιούχων ΦΚΣ, οι οποίοι μπορεί μεν στην πλειονότητά τους να βρίσκουν εργασία, αλλά αναγκάζονται να καταφύγουν στην ετεροαπασχόληση και σε θέσεις εργασίας για τις οποίες είναι υπερ-εκπαιδευμένοι. Πάνω από τους μισούς καταφέρνουν με δυσκολία ή αδυνατούν να αυτοσυντηρηθούν, και αυτό εξηγείται από το ότι σχεδόν οι μισοί εργάζονται με μερική απασχόληση. Οι θέσεις εργασίας τους είναι επισφαλείς για παραπάνω από τους μισούς και μάλιστα το 1/5 των εργαζομένων πτυχιούχων του δείγματος αναγκάζεται να κάνει συγχρόνως πάνω από μία εργασία για να συμπληρώσει το εισόδημά του (το οποίο, όπως προαναφέραμε, για πάνω από τους μισούς δεν είναι βιώσιμο). Αλλά και οι οικογένειές τους, προερχόμενες από τα μεσαία προς χαμηλά στρώματα, ενδεχομένως να αδυνατούν να συνεχίζουν να τους υποστηρίζουν οικονομικά.

5.2 Το βίωμα των πτυχιούχων

Το 18,75% του δείγματος απάντησε ότι το σημαντικότερο προσόν για την πρόσληψη στην τωρινή τους εργασία ήταν το πτυχίο. Το 9,37% απάντησε ότι ήταν το πτυχίο συνδυαστικά με το Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδικότητάς τους. Ένα επιπλέον

ον 6,25% απάντησε ότι ήταν το πτυχίο συνδυαστικά με τις ξένες γλώσσες που γνώριζαν. Ένα ακόμα 18,75% προσλήφθηκε λόγω διαφόρων άλλων ατομικών χαρακτηριστικών τους και το 15,62% προσλήφθηκε επειδή είναι επικοινωνιακά άτομα. Για το 12,5% των ερωτηθέντων, οι ξένες γλώσσες που γνώριζαν ήταν ο λόγος που προσελήφθησαν. Τη συγγένεια ή γνωριμία ως προσόν για την πρόσληψη ανέφερε το 9,37%. Το 6,25% προσλήφθηκε επειδή είχε προϋπηρεσία στο αντικείμενο.

Οι πτυχιούχοι ρωτήθηκαν για όλους τους σταθμούς της εργασιακής πορείας τους. Συνήθως είχαν ασχοληθεί με παραπάνω από μία εργασίες, κι έτσι το σύνολο των εργασιών που αναφέρονται παρακάτω δεν αθροίζουν 100%. Αντιθέτως, στην ερώτηση αυτή οι πτυχιούχοι καταθέτουν την εργασιακή πορεία που έχουν ακολουθήσει και καταγράφεται το σύνολο των εργασιών από τις οποίες έχουν περάσει κάποια στιγμή στην πορεία τους. Αναφορικά με την εργασία τους στην Εκπαίδευση και άλλους παραπλήσιους χώρους, το 54,05% έχει διδάξει σε ιδιαίτερα μαθήματα. Το 10,81% έχει εργαστεί σε φροντιστήριο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ή σε κέντρο μελέτης ως καθηγήτρια/-τής φιλόλογος. Ένα άλλο 10,81% έχει εργαστεί σε φροντιστήριο ως Γραμματέας. Ένα άλλο 10,81% έχει κάνει άλλη γραμματειακή ή διοικητική εργασία. Τέλος, ένα 10,81% έχει εργαστεί ως ανιματέρ ή σε ανάλογη απασχόληση παιδιών. Το 5,4% έχει απασχοληθεί στη φύλαξη βρεφών/παιδιών.

Το 29,73% κάνει Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης ή το έχει ολοκληρώσει. Σε σχέση με την εργασία των πτυχιούχων στον τουρισμό και σε συναφείς χώρους, όπως η εστίαση, το 43,24% έχει εργαστεί σε τουριστικές επιχειρήσεις (σε ξενοδοχείο σε διάφορες θέσεις ή ως ρεσεψιονίστ, σε τουριστικό κατάστημα, σε κοσμηματοπωλείο ή σε διάφορες θέσεις σε αεροδρόμια). Το 24,32% έχουν εργαστεί ως σερβιτόροι και το 21,62% ως πωλητές, κυρίως στην ένδυση. Ένα 10,81% έχει εργαστεί στην οικογενειακή επιχείρηση. Τουτέστιν, οι πτυχιούχοι έχουν περάσει κάποια στιγμή στην εργασιακή πορεία τους κυρίως από εργασίες σχετικές με την εκπαίδευση και το παιδί. Σημαντικά ποσοστά τους έχουν απασχοληθεί στον τουρισμό και την εστίαση, χώρους όμως που χαρακτηρίζονται από εποχικότητα, άρα και αστάθεια και επισφάλεια.

Τέλος, ζητήσαμε από τους πτυχιούχους συνολική αποτίμηση της εμπειρίας από την εργασιακή πορεία τους. Ξανά, οι ρήσεις καθενός/καθεμιάς εμπίπτουν σε περισσότερες από μία περιπτώσεις. Ως προς την αρνητική αποτίμηση της εμπειρίας τους από την αγορά εργασίας, μόνο το 8,1% είναι μέτρια ευχαριστημένοι. Αντιθέτως, το 35,13% αναφέρει ότι δυσκολεύτηκε αρκετά στην αγορά εργασίας. Άλλο ένα 35,13% εύχεται να μπορούσε να εργαστεί στο αντικείμενό του ως φιλόλογος. Το 32,43% (σχεδόν το 1/3) είναι δυσαρεστημένοι και είχαν απογοητευτική εμπειρία. Για το 24,32% οι εργασίες του (που ήταν ετεροαπασχόληση) δεν το ικανοποιούσαν ούτε πνευματικά ούτε οικονομικά. Επίσης, το 13,51% καταθέτει ότι οι αμοιβές από τα ιδιαίτερα μαθήματα είναι πολύ χαμηλές. Για το 10,81% οι εργασίες τους ήταν επισφαλείς και ασταθείς. Αντίστοιχα, ένα 8,1% κάνει δύο εργασίες μερικής απασχόλησης λόγω οικονομικής ανάγκης και άλλο ένα 10,81% υπήρξε

άνεργο κατά διαστήματα. Όπως φαίνεται, σκιαγραφείται έντονη η δυσαρέσκεια και απογοήτευση των πτυχιούχων μας από τις συνθήκες εργασίας, αμοιβής τους και μη ζήτησης εργασίας από την αγορά.

6. Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, σε αντιστοιχία με ευρήματα και παλαιότερων ερευνών για τις ΦΚΣ και τις ΦΣ, οι πτυχιούχοι εμφανίστηκαν με εργασιακή επισφάλεια και αναζήτηση σταθερότητας, στον αντίποδα της εποχικής εργασίας τους στον τουρισμό και στην παράδοση ιδιαιτέρων μαθημάτων. Εν τέλει βρίσκουν εργασία, αλλά το σημαντικότερο χαρακτηριστικό της εργασιακής πορείας τους είναι η ετεροαπασχόληση, η μερική απασχόληση και η κατοχή υψηλότερων προσόντων από όσα απαιτούν οι θέσεις τους. Για να εργαστούν θα πρέπει να συμβιβαστούν με την ετεροαπασχόληση, υπο-απασχόληση και υπερ-εκπαίδευση, τα οποία αναγκάζονται να προτιμήσουν έναντι της ανεργίας, για λόγους επιβίωσης ή/και ασφάλισης. Η υπο-απασχόληση οδηγεί κάποιους στο να κάνουν 2–3 εργασίες συγχρόνως, επιδιώκοντας να καταστήσουν το εισόδημά τους βιώσιμο. Εν κατακλείδι, οι δυσχερείς συνθήκες της κρίσης χειροτέρεψαν περαιτέρω τη θέση των πτυχιούχων ΦΚΣ στην αγορά εργασίας.

Στη διερεύνηση των πτυχιούχων ΦΚΣ απευθυνθήκαμε στους ίδιους για να λάβουμε ανατροφοδότηση για τις εμπειρίες τους από την αγορά εργασίας. Η εργασιακή πορεία τους δεν είναι η επιθυμητή και φαίνεται να ματαιώνονται κάποιες από τις αρχικές προσδοκίες τους. Οι δυσχέρειες των ετών της οικονομικής κρίσης φαίνεται να διαμόρφωσαν για εκείνους περαιτέρω εχθρικές συνθήκες στην αγορά εργασίας, απομακρύνοντάς τους από τους επαγγελματικούς στόχους που οραματιζόνταν. Χαρακτηριστικά, σύμφωνα με ρήσεις τους, «*άλλα σχέδια είχαν στο μυαλό τους... άλλα περίμεναν ως απόφοιτοι του ΦΚΣ και άλλα αντιμετώπισαν... επειδή τα πράγματα στην Ελλάδα είναι πολύ άσχημα*». Αποσκοπούμε στη συνέχιση της διερεύνησης της εργασιακής πορείας των αποφοίτων ΦΚΣ, ευελπιστώντας ότι θα βελτιωθούν οι ευκαιρίες και οι συνθήκες εργασίας τους.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΗ, Κ. 2009. *Η επαγγελματική μετάβαση των πτυχιούχων των Φιλοσοφικών Σχολών*. Μελέτες 68. Αθήνα: ΚΕΠΕ.
- ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΗ (ΕΛΣΤΑΤ), <<http://www.statistics.gr>> (04.06.2020).
- ΚΑΚΛΑΜΑΝΗ, Στ. 2013. Ζητήματα ένταξης στην αγορά εργασίας και επαγγελματικής ενεργοποίησης των αποφοίτων ΑΕΙ και των πτυχιούχων ΦΣ. Στο: Μ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ (επιμ.), *Ανεργία και εργασιακή ανασφάλεια: Όψεις ενός εμμένοντος κινδύνου*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 57–104.
- ΚΑΡΑΜΕΣΙΝΗ, Μ. 2008. *Η απορρόφηση των πτυχιούχων πανεπιστημίου στην αγορά εργασίας: Πανελλαδική έρευνα στους αποφοίτους των ετών 1998 – 2000*. Αθήνα: Διόνικος.

- ΛΙΟΔΑΚΗ, Ν. Ι. 2008. *Ανεργία πτυχιούχων: οι επιπτώσεις της στη στάση των φοιτητριών και φοιτητών απέναντι στις σπουδές τους και στην αγορά εργασίας. Το παράδειγμα των Επιστημών του Ανθρώπου στο Πανεπιστήμιο Κρήτης* (Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή). Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο.
- BRYMAN, A. 1988. *Quantity and Quality in Social Research*. Contemporary social research series, 18. Λονδίνο και Βοστώνη: Unwin Hyman.
- DEY, I. 1993. *Qualitative Data Analysis. A User-Friendly Guide for Social Scientists*. Λονδίνο και Νέα Υόρκη: Routledge.
- GILBERT, N. (επιμ.) 1993. *Researching Social Life*. Λονδίνο: Sage.
- ΛΙΟΔΑΚΗ, Ν. και ΛΙΟΔΑΚΗΣ, Ν. 2016. Some Effects of the Economic Crisis on Shadow Education in Greece. Στο: School of Social, Economic and Political Sciences – University of Crete, *1st International Conference in Contemporary Social Sciences: "Crisis and the Social Sciences: New Challenges and Perspectives"*. University Campus, Rethymno, 10-12 June 2016 / Ρέθυμνο: Σχολή Κοινωνικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών – Πανεπιστήμιο Κρήτης, <<http://icconss.soc.uoc.gr/icconss2016/en/authors-information/ecp.html>>, 30 σελ. (20.02.2018).
- ROBSON, C. 1993. *Real World Research: A Resource for Social Scientists and Practitioner Researchers*. Οξφόρδη: Blackwell.

Νεκταρία Λιοδάκη

δ.Φ., Μέλος Εργαστηριακού Διδακτικού Προσωπικού
Τμήμα Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών
Πανεπιστήμιο Κρήτης
liodakin@uoc.gr

**University graduates' work course during the economic crisis in Greece:
the case of Philosophy and Social Studies graduates**

Nectaria Liodaki

Abstract

THIS piece of research deals with our graduates at the Department of Philosophy and Social Studies, University of Crete. We observe their work course in the Greek labour market during the economic crisis. They have graduated between 2012 and 2016 and, 2 to 6 years after graduation they were asked about their work experiences. In the past, University of Crete Humanities seniors had replied to us (for a piece of research of ours) that they were optimistic about finding employment in their subject, despite the high unemployment rates. They were also confident about their social capital. Later, in another research of ours, teachers who worked in shadow education in Greece during the economic crisis, eloquently described the labour market mechanisms through which their work and payment conditions deteriorated significantly during that crisis. For this piece of research, we now focus on our department (Philosophy and Social Studies) graduates. We have sought feedback from them about their employment after graduation. We aim at examining their work experiences, not only out of interest in our former students, but also as an attempt to display the utilization of their studies in the labour market.